

без пізнання істини краще мовчати, бо кожне промовлене слово у такому разі є вже зерням неправди. І як же тоді засівати поле істини й духовності, коли новітні бусурмани й яничари від владних структур знищили видавництва, книготорговельну мережу, поставили на коліна письменників, ошукавши їх лицемірними гаслами свободи, творчої незалежності, плюралізмом думок й поглядів?!.. А насправді ні те, ні інше їх не цікавить. Ось звідки і фальшивий лемент із приводу того, що, мовляв, національна ідея "не спрацювала". І не спрацює, допоки письменники будуть змушені вклонятися новітнім Енгельгардтам, що ті поступились якоюсь копійчиною на видання хоча б тоненької збірочки, щоб визволити її з полону небуття, як колись нашого Шевченка з кріпацтва.

Народження чиєїсь пісні — завжди таємниця, саме тому вона спонукає зазирнути в творчу майстерню. Я зробив це і, торкнувшись чистоти й свіжості святого українського слова, раджу вчинити так само кожному, до кого потрапить "Двострунне грало" Олексія Різниченка.

Анатолій Колісниченко

ІСТОРІЯ В СОНЕТНИХ РИТМАХ

О, цей тисячолітній сонет!

Скільки літературних епох і напрямків, скільки естетичних битв пронеслось-відшпаленіло над його премудрою головою, а він — живий, дієвий і видається, що й здатен до саморозвитку, як сучасна наука про генетику або електроніку.

"Вундеркінд" літературної форми.

Кований великим італійцем Петраркою і такий, що пройшов випробування на "вічність" у буревійному світі геніального англійця Шекспіра, сонет **якось** вдивовиж органічно, навіть гармонійно привився на українському дереві поезії від Івана Франка й Лесі Українки — до "неокласиків" останнього національного Відродження Миколи Зерова та Максима Рильського, найбільших оборонців сонета в нашій літе-

ратурі. Більш ніж тридцять літ тому Максим Рильський, з неймовірним зусиллям пробиваючи та вириваючи з лап комуністичної цензури том поезій і перекладів Миколи Зерова — розстріляного і ще не реабілітованого!, — мудро писав: **"Він був поет**. Він любив, як уже сказано, строгі форми. Але чи справді це становить непростенний гріх? Взяти хоч би той сонет. Скільки людей висловлювалось проти цієї форми, як нібито штучної, холодної, застарілої і т. ін. Але скільки ж поетів висловлювалось і на її користь! Згадаймо хоч би загальновідоме пушкінське: "Суровий Дант не презирал сонета". Згадаймо і Франків сонет про сонет — "Голубчики, українські поети". За наших часів, — більш ніж переконливо продовжує Рильський, — німецький поет-революціонер Йоганнес Бехер не тільки писав сонети, але й теоретично обстоював цю форму, лаконізм і суворі закони якої не дають місця порожній балаканині, дисциплінують думку поета і владно велють йому зосередитись на головному образі".

В мудром контексті думок Максима Рильського поезія нашого Причорномор'я являє собою, можливо, одне із найоригінальніших явищ у повоєнній літературі України. Вона в якийсь неповторний, оригінальний спосіб поєднувала в собі два крила: і модерністичні пориви та прориви (Б. Нечерда, Т. Федюк, В. Сагайдак...), і глибоке, індивідуальне осягнення "старих", але чомусь донині нев'янутих класичних форм вірша в творчості С. Стриженюка, В. Березінського, А. Глушака, В. Мороза, С. Конака і молодого, зате не "зеленого" Ю. Островершенка... В цьому ряду сонетотворців бачиться мені й оригінальний, занурений у ментальність рідної історії і культури талант поета Дмитра Шупти, лауреата міжнародної премії імені Григорія Сковороди. Поет справді сповідує культ сонета, свідченням чого і є, підсумковий якоюсь мірою, томик його віршів з красномовно-метафоричною назвою "Сонях сонетів". Тут джерельні, класичні традиції Зерова й Рильського набули, на мій погляд, своєрідного та перспективного розвою, адже сонет, при всій своїй зовнішній "консервативності", вимагає максимальної напруги філософської, а не формальної: форма ж бо одна — тисячолітньої давнини. І все ж народження, одкровення нового слова — вічно неповторна, непередбачувана мука, як ось у Дмитра Шупти:

Невідворотна й грізна, наче грім,
Раптова, наче блискавка із неба,
З'являється незнаних слів потреба...

Де пісня солов'я в саду на вітті
Неохололе будить почуття,
Народжується слова світ у світі...

Вражає глибока енциклопедичність того, що стоїть-фундаментується під духовним світом поета: письменник, наприклад, розглядає вселенську історію людства (це одна із багатьох проблематичних ліній книги "Сонях сонетів") — як інтелектуальний рух від генія до генія, від вершини до вершини, як подвиг генія, як його вічне протистояння системі, із якої він вийшов, але до якої він і прикований, мов бранець, проти якої він повстав або обов'язково повстане, бо так, саме так, видається, самим Богом рокована доля генія! (Сонети "Гомер", "Сократова чаша", "Геракліт", "Фідій", "Раб Езоп", "Овідій", "Стусова стежа", "Геродот"...). Ось яка сподвижна роль Гомера в світовій історії і культурі в баченні Дмитра Шупти:

Пролом у часі — зяюча бійниця.
Крізь далечінь облогову німу
Всіх вивести вдалося одному
Між зорі неба, вщерблені, мов криця...

І вже здаля крізь часовий пролом
Нашадки заглядають нам у вічі.

Сонет — феномен поетичного мислення. Сонет — філософ, математик образу, фантаст... Й все водночас! Він — вершина артистизму слова та образу і, як говорив Микола Зеров, "його квінтесенція, перга з квітки образу для бджоли-поета". Витонченість і грація, надзвичайна, вишукана "асоціативна винахідливість", феєричний танок фарб, напівтонів і нюансів... На жаль, такі сакраментальні "речі" іноді зраджують Д. Шупту, і тоді подибуємо навіть у добірному за рівнем мислення сонеті, наприклад, отаку неоковирну "картавість" і неточність деталі в структурі вірша:

Біля свого підніжжя Демерджі
Порозкидала брухт за перевалом —
Поковки кам'яні, які забралом
Не стали й не пішли на лемеші...

Все ж найголовнішим проблематичним пластом книги Дмитра Шупти є начеб духовне звиряння годинника, часу нації, нинішньо-

го — із тією тисячолітньою битвою народу за себе, за свою культуру, навіть за своє ім'я Русь-Україна, що було так пожадливо-жорстоко вкрадене кривавим тираном Петром І для онайменування свого сатанинського, півординського царства Московського... Але в такому відповідальному, битвенному діалозі із імперією, що його безнастанно поривається вести поет, не зарадять зривання на крик і прокляття, навпаки, — тільки зашкодять, як оте бачимо на прикладі сонета "Імперіє!". Так, і наш національний геній Тарас Шевченко зрідка вулканно проклинав імперію ворогів, долю, виукраїнених яничарів і малоросів, але його вселенські скрики та прокляття були зрівні біблійським, то був "образний клекіт вулкану", що ось-ось, як покара, зірветься під самим серцем імперії (хоча там воно завжди відсутнє...). І коли сонет Д. Шупти "виконаний" під подібним стоїчним "кутом зору", він прибира більшої "енергетики", переконаності на силі, власне, переконаності самого вірша, як те бачимо на прикладі сонета "Україні":

Минулому не кинешся вдогонь,
І жертв, і втрат уже не розпізнаєш
Крізь пил і дим ти ясно, зоре, сяєш
До мене з голубих своїх безсонь.

Твій щем собі до серця я тулю
Й ніколи вже його не заспокою.
Твоїм жаданням душу спопелю,
Твоєю переповнений жагою.
Сьогодні я ненавиджу й люблю
Весь світ твоєю сутністю живою.

Якби укласти своєрідну "Антологию українознавства в поезії" (а така, віриться, з часом, обов'язково побачить світ і Вкраїну), то в ній би достойне і навіть "потрібне" місце зайняло б чимало сонетів Д. Шупти. Настільки енциклопедично насичена тематика його збірки "Сонях сонетів" цікавими, часом несподівано-незнаними фактами, подіями та їх неординарною обсервацією. Тут — і відблиск потаємної, але такої вкраїнної епохи Трипілля — ровесниці шумерської і єгипетської цивілізацій ("трипільський храм нам не доніс писемність — згубився наших предків алфавіт..."), і образ відбожої, захисної Зорі України, Софіївської Оранти ("як сонце ясночоле, нам посила проміння крізь віки")... Тут пролягли сакральні, себто святі

шляхи найпершого любомудра нашої Вітчизни Григорія Савовича Сковороди — і щойно, вчора! — палена ворогами стежка трагічного сучасника Григора Тютюнника, Василя Стуса... Такий, виповнений драми діапазон мислення і світовідчування.

Варто завважити, що якась доля чи міра книжності таки присутніє в збірці "Сонях сонетів". Книжності — але аж ніяк не вторинності. Зрештою, усі ми виросли і з життя, і з книги. Ось як дивився на це мудрий Максим Рильський, знову ж таки захищаючи світ поезії неокласика Миколи Зерова: "Зерова називали "книжним поетом", сам він приклеїв собі титул "бібліофага". Поет, кажуть, повинен черпати свої теми із життя. Ну, а хіба література — не один із проявів життя, і то життя згущеного, сконденсованого, загостреного до краю? Хіба не з книжних джерел зачерпнуті... "Бенкет у чуму", "Моцарт і Сальєрі", "Камінний гість" Пушкіна? Хіба не на підставі старовинних хронік побудував більшість своїх геніальних трагедій Шекспір?" Аргументи, як бачимо, дійсно переконливі, адже велика культура завжди виростає із не менш великої традиції, підґрунтя і коріння.

Насамкінець: щоби не з'явилося в читача враження про Дмитра Шупту як поета якоїсь виняткової "археологічної ветхості", абстрактної суперісторичності, що нею він "ілюструє" вірш, а чи занудної академічності, варто наголосити, що і як лірик він оригінальний, "свій для себе", й у цій царині поетичної матерії часто "наздоганяють" його осяяння "чистої поезії", і як би там не ляляли її ще зовсім недавно збільшовичені критики, — є, є така вона, чиста поезія експериментальних форм, чистого серця і благородних поривань, як ось в сонеті "Спів":

Сідало сонце в західну імлу —
На всьому небокраї ні хмарини.
Ковзнув останній промінь по крилу
Від співу оп'янілої пташини...

Або ж у вірші "Тривога":

Нічна зоря над водами Супою
Торкнулась тихим променем латать.
Я ляжу спати до сонця головою,
Щоб знову ранній досвіт не проспав...

Такий він — різний і багатий самим собою, поет Дмитро Шупта.